

Ferenc Viktória

A nyelvtudás változása a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében az ezredfordulótól napjainkig

1. Bevezetés

Nyelvtudás: definíciója szerint az anyanyelven kívül egy vagy több nyelvnek a tudása; nyelvismeret (URL1). Életünk során megannyi vélt és valós előnyt társítunk hozzá. Mozgatórugója lehet a gyermekek iskolaválasztásának, a boldogulás egyik tényezőjeként is aposztrofáljuk, nyelvvizsgákat szerzünk, hogy a munkaerőpiacon megfeleljünk egy-egy pozíció elvárásainkat, vagy egyszerűen csak azért, hogy előnyre tegyünk szert általa. Mindeközben kisebbségi kontextusban esetenként veszélyforrásként, az asszimiláció előszobájaként is tekintünk az anyanyelv mellett elsajátított „más” nyelvekre, mert a felcserélő (szubtraktív) és nem az anyanyelvdomináns hozzáadó (additív) többnyelvűségi modellről vannak tapasztalataink itt a Kárpát-medencében (Kontra, 2005, 20. o.).

Egy kedvező alkalmat kihasználva, mivel a tanulmány írásakor három nagymintás ifjúságkutatás (Ifjúság 2000/Mozaik 2001, Magyar Ifjúság 2016 és Magyar Ifjúság 2020) eredményei is rendelkezésre állnak, munkámban szeretnék pontosabb képet alkotni arról, hogy mi jellemzi a Kárpát-medencei magyar fiatalok (15-29 évesek) nyelvtudását, és főleg annak változását az ezredfordulótól napjainkig.¹

A tanulmányban három fő témát járok körül:

1. először a „zéró nyelvtudású” fiatalok csoportját határolom körül, akik az anyanyelvükön kívül más nyelven nem beszélnek;
2. ezt követően a Magyarországgal szomszédos országokban élő fiatalok államnyelv (román, szlovák, szerb és ukrán nyelv)-tudásával foglalkozom;
3. végül a határon túli és magyarországi fiatalok idegennyelv-tudása kerül az elemzés középpontjába.

¹ A tanulmány a Nemzetpolitikai Kutatóintézet műhelyében készült. Az adatbázisokat az Ifjúságkutató Intézet bocsájtotta rendelkezésünkre. Köszönet illeti Vita Emesét és Papp Z. Attilát a kéziratához fűzött építő megjegyzéseikért.

Az utóbbi két témát annak ellenére is érdemes különválasztani, hogy ma az online tartalmak, intenzív mobilitások korában jellemzően bármely az anyanyelven kívüli nyelv lehet a „környezeti nyelvünk”, nemcsak annak az országnak a nyelve, amelyben élünk. Mindemellett a nyelvet nem lehet elválasztani a kultúrától, az adott népcsoport gondolatvilágától, gesztusaitól és éppen ezért fontos, hogy milyen szemlélet kapcsolódik a nyelvtanuláshoz. Az államnyelv és idegennyelvek kapcsán a tapasztalt környezeti hozzáállás eltérő szemléletet vált ki: például amikor egy nyelvtanulót megdicsérnek azért mert egy mondatban sikeresen alkalmaz néhány angol szót, ellenben rosszallást vált ki, ha egy ukrán/román/szerb/szlovák nyelvű mondatban helytelenül ragoz, pedig egyébként minden szót helyesen használt.

Előzetes ismereteink a határon túli magyar felnőtt lakosságra kiterjedően A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén (1996) (Cserniczkó, 2009) és a Kárpát-Panel (2007) (Papp – Veres, 2007) kutatásokból származnak.

Ezek alapján elmondható, hogy bár átlagosan elfogadhatóan beszélnek a külföldi magyarok az adott államnyelvet, de előfordul az is, mint a kárpátaljai magyarok esetében az ukránnal, hogy a közösség gyenge kompetenciákkal rendelkezik (Ferenc, 2009, 71-72. o.). A helyzet az egyes idegen nyelvek ismerete terén az államnyelvtudást is alulmúlta a teljes lakosságra kiterjedő 1996-os kutatás szerint. Hétfokú skálán az idegen nyelvek terén a legmagasabb értékek is csupán kicsivel haladták meg a „nem nagyon jól”-t jelölő 3-as szintet. A legrosszabb eredményt ebben az esetben is Kárpátalja produkálta, ahol az adatközlők gyakorlatilag egyetlen idegen nyelvet sem beszéltek. Ugyanakkor Erdély sem maradt le sokkal a maga 1,1-es („nem beszélek, csak értek”) értékével (Beregszászi, 2004).

2. Módszertani keretek, korlátok

A három adatfelvételt magába foglaló longitudinális vizsgálat kiindulási pontját az Ifjúság 2000/MOZAIK 2001 Ifjúságkutatás adja. Az első felméréskor két egymást követő évben zajlott a lekérdezés először Magyarországon (Ifjúság 2000), majd a határon túl régiókban (Mozaik 2001) magyar és többségi almintákon is, amelyek közül ebben a tanulmányban csak a magyar almintát használjuk fel.

A köztes időszakban a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 jelent referenciát, a végpontot pedig a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa jelenti. A 2016-os és 2020-as Magyar Ifjúság Kutatások esetében a magyarországi és a határon túli magyar fiatalok lekérdezése egyidőben zajlott.

A kutatásokban a 15–29 éves korosztályt vizsgáltuk.

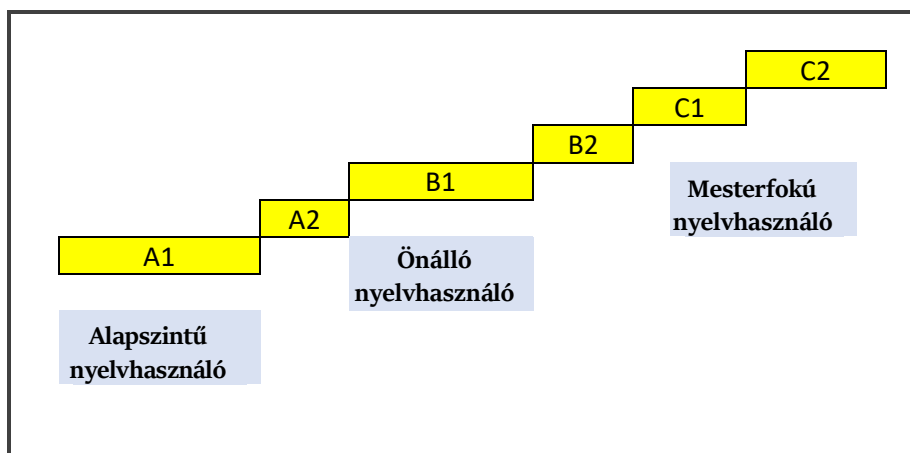
Az 1. táblázatban található paraméterek (mint a regionális tagoltság, adatfelvétel éve, elemszám) jellemzik az elemzésben felhasznált adatbázisokat.

1. táblázat. A tanulmányban elemzett kérdések forrás-adatbázisainak jellemzői

Alminta elemszáma	Ifjúság 2000/ Mozaik 2001	Magyar Ifjúság Kutatás 2016	Magyar Ifjúság Kutatás 2020
romániai magyar	1946	2000	2002
szlovákiai magyar	1000	1000	1000
kárpátaljai magyar	500	500	500
vajdasági magyar	1017	500	500
magyarországi magyar	8000	8000	2000
ÖSSZESEN	12463	12000	6002

Forrás: Saját szerkesztés

A nyelvtudás mérésére általában a Közös Európai Referenciakeret használatos, amely a tanulókat három nagy csoportba osztja, amit további hat szintre lehet bontani (A1-től C2-ig). A hagyományos fokozatok megfelelései az alábbiak szerint alakulnak: Alapfok: B1 szint („küszöbszint”), Középfok: B2 szint („középszint”), Felsőfok: C1 szint („haladó”), Anyanyelvi szint: C2 (URL2).

1. ábra. Nyelvtudási szintek a Közös Európai Referenciakeret szerint

Forrás: Saját szerkesztés

A nyelvtudás változását a felmérések között nem egyszerű megragadnunk, ugyanis nem ugyanolyan módszerrel kérdezték rá a nyelvtudásra 2000/2001-ben,

mint 2016-ban és 2020-ban, talán azzal összefüggésben, hogy épp a 2000-es évek első évtizedében (2008) csatlakozott Magyarország a keretrendszerhez.

A helyzetet tovább bonyolítja, hogy az Ifjúság 2000 és a MOZAIK 2001-es felmérések is eltérő kérdésekkel mérték a nyelvtudást. A magyarországi fiatalok nyelvtudását az Ifjúság 2000-ben öt kategóriával írták le: beszél, de nyelvvizsga nélkül (1), alapfokú nyelvvizsga (2), középfokú nyelvvizsga (3), felsőfokú nyelvvizsga (4) és anyanyelvi szint (5). A Mozaik 2001 felmérésben a nyelvtudásra vonatkozó kérdést három kategóriával írták körbe: anyanyelve (csak egy válasz lehetséges, azaz ez nem vonatkozott az anyanyelvi szintű idegennyelv-tudásra, és az az összes fiatal 97,6 százaléka a magyart jelölte be) (1), jól beszél (2), valamint nem jól beszél (3) a fiatal az adott nyelven. 2001-ben a jól ír, olvas és beszél minden nyelv esetén külön rögzítve lett, de 2020-ban csak a beszélt nyelvekre kérdeznek rá, ezért itt csak ezt a szegmenseket használjuk fel. Ehhez képest a 2016-os és a 2020-as Magyar Ifjúság kutatásokban a nyelvtudási szinten belül a saját anyanyelven kívül beszélt nyelveket lehetett felsorolni, és ezen belül négy szintre értékelni: alapfok, középfok, felsőfok és anyanyelvi szint.

Az utóbbi két felmérés, bár a Közös Európai Referenciakeret még nem alkalmazza, de a hagyományos besorolás gördülékenyebbé teszi az adatok összehasonlítását. A korábbi két időpontra vonatkozóan pedig a következő kutatói döntéseket követem az elemzés során:

1. Az Ifjúság 2000 kutatás esetében minden olyan fiatal fontos az elemzésben, aki nyelvvizsgával vagy anélkül, beszél valamilyen idegen nyelvet, ezért a fent felsorolt 5 kategóriában érkező minden érvényes választ a „beszél nyelvet (nyelvvizsgával vagy anélkül)” (B₁+B₂+C₁+C₂) összevont kategóriába sorolok, és úgy hasonlítom össze a kettős kategóriájú „nem jól, de beszél” (B₁), és „jól beszél” (B₂+C₁+C₂) megoszlásokkal a Mozaik 2001-ből.

2. A 2016/2020-as lekérdezésben használt „alapfok” kategóriáját megfeleltetem a 2001-es „nem jól, de beszél” kategóriának (B₁), a „közép, felsőfok és anyanyelv” összevonásával pedig megkapom a „jól beszél” (B₂+C₁+C₂) esetet.

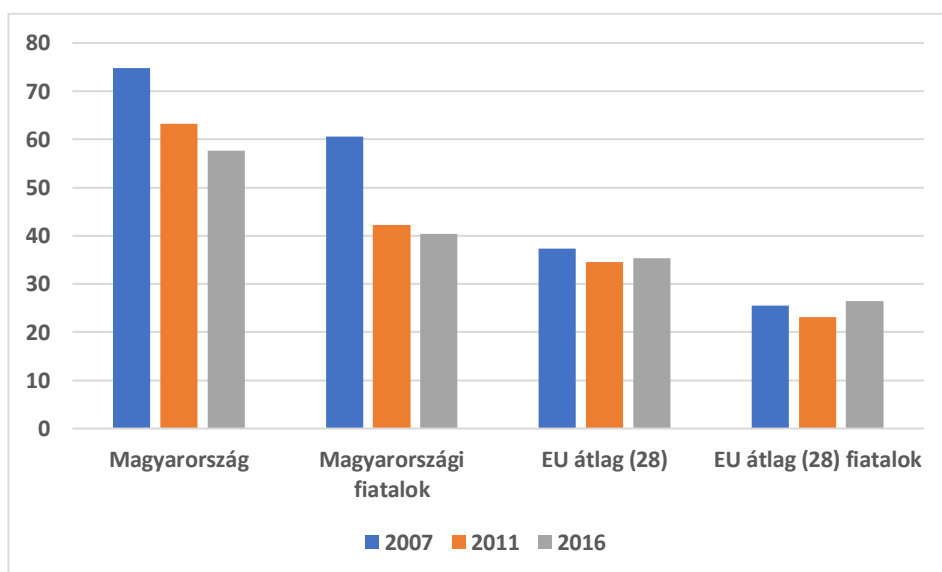
3. Zéró idegennyelv-tudás – az anyanyelven kívül más nyelvet nem beszélő fiatalok

Tágabb térségünket, az Európai Unió (EU) tagállamait megvizsgálva az Eurostat adatbázisában a 25-64 éves lakosságon belül átlagosan három emberből kettő beszél az anyanyelven kívül más nyelvet, egy pedig csak az anyanyelven kommunikál. Az adatok három időpontból (2007, 2011 és 2016) állnak rendelkezésre, az évek során bekövetkező változás azonban nem számottevő, egy kezdeti 3 százalékos javulás után, a legfrissebb adatok szerint is 35 százalék körül

mozog azok aránya, akik az anyanyelvükön kívül más nyelvet nem beszélnek az EU-ban (1. ábra).

Ha az EU viszonylatában csak a legfiatalabb 25-34 éves korosztály (1. ábra) adatait nézzük, láthatjuk, hogy esetükben kedvezőbbek a nyelvtudásra vonatkozó adatok, vagyis majdnem 10 százalékkal alacsonyabb az idegen nyelveket nem beszélők aránya a körükben. Másképp fogalmazva: négy fiatal közül legalább 3 beszél az anyanyelvén kívül valamilyen idegennyelvet.

2. ábra. Idegen nyelvet nem beszélők aránya az Európai Unióban (átlag) és Magyarországon (önbevalláson alapuló Eurostat adatok (URL³), %)

Forrás: Saját szerkesztés

A 25-64 éves lakosságot vizsgálva a magyarországi átlag kedvezőtlenebb, szinte duplája az EU-átlagnak. Önmagához viszonyítva ebben a kategóriában ellenben javulás figyelhető meg 2007 és 2016 között (1. ábra). A mintegy 20 százalékos javulást magyar viszonylatban nagyrészt a felmérésben részt vevő legfiatalabb korosztálynak köszönhetjük, akik lassan közelítenek a stagnáló európai trendekhez, de még így is van 40%, aki nem beszél közülük idegen nyelven (1. ábra) A magyar kutatásokban a 15-29 éves korosztályt vizsgátuk, ami a magyar és az európai adatok pontos összehasonlítását nehezíti.

Elemzésem első lépcsőjeként – az Eurostat adatainak logikáját követve – arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen arányban vannak olyan magyar fiatalok a Kárpát-medencében, akik magyar anyanyelvükön kívül más nyelvet nem beszélnek.

Az elemzés szempontjából fontos különbség a megvizsgált Kárpát-medencei magyar fiatalok között, hogy míg a kisebbségi magyarok számára az anyanyelv mellett elsajátítandó nyelvek között az államnyelv (környezetinyelv) nyilvánvalóan megjelenik, s emellé szegődik egy vagy több idegen nyelv, a magyarországi fiatalok esetében csak idegennyelv-tudásról beszélünk. Vagyis, amikor kiértékeljük azok arányát, akik az anyanyelven kívül más nyelvet is ismernek, akkor előre feltételezhetjük, hogy a kisebbségi magyar fiatalok között az államnyelv ismeretéből adódóan kedvezőbb (azaz alacsonyabb) arányokat kapunk.

Magyar anyanyelvüként egy eléggé zárt nyelvi közösség tagja vagyunk, s más nyelvek elsajátításához nagyon erőfeszítésre van szükségünk, mint azoknak akiknek az anyanyelve egy nyelvi kontinuum része (pl. a szlávok). Ebből kifolyólag a zéró idegennyelv-tudás nem számít ritkaságnak, különösen a magyarországi fiatalok körében, akik határon túli társaikhoz képest még az államnyelv elsajátítására „nyomásnak” sincsenek kitéve.

Az adatbázisokban a kérdés megválaszolása érdekében összevontam az beszélt idegen nyelvekre vonatkozó kérdéseket, hogy látható váljanak azok az esetek, ahol egy nyelvet sem jelölt be az adatközlő fiatal. Ezt a módszerrel alkalmazva kaptuk a 2. táblázatban szereplő adatokat:

2. táblázat. Az anyanyelvükön kívül más nyelvet nem beszélő Kárpát-medencei magyar fiatalok aránya (%)

	Ifjúság 2000/Mozaik 2001	Magyar Ifjúság 2016	Magyar Ifjúság 2020
Magyarországon	50,8	27,3	20,5
Szlovákiában/Felvidéken	2,1	13	2,7
Ukrajnában/Kárpátalján	2,8	7,8	11,2
Szerbiában/Vajdaságban	1,0	5,8	4,8
Romániában/Erdélyben	3,9	5,3	2,3

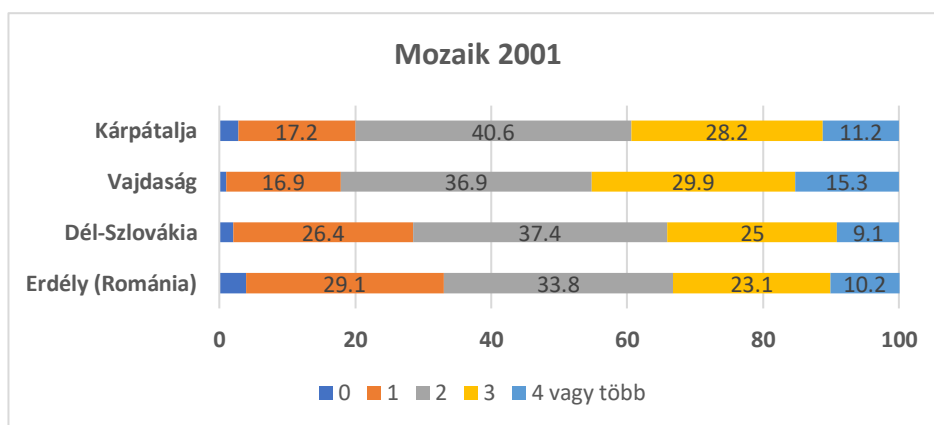
Forrás: Saját szerkesztés

A táblázatban szereplő magyarországi adatokat vegyük szemügyre először. Itt látható, hogy az évek során egyre kevésbé jellemző, hogy a fiatalok egynyelvűek maradnának. Míg 2000-ben minden második fiatalra, addig 2020-ban csak minden ötödikre igaz az, hogy az anyanyelven kívül más nyelvet nem beszél. Az 1. ábrán szereplő, korosztályban nem teljesen egybeeső, magyar fiatalok átlagától kicsivel kedvezőbb ez a kép.

A 2000-es magyarországi felmérésben volt egy olyan kérdés, hogy beszél-e idegen nyelvet, ahonnan egyszerűen leszűrhető a nem beszélők aránya. Ott ezt a fenti magas arányt kaptam, ami reálisnak tűnik az EU statisztikákkal összevetve. A 2001-es kutatásban azonban nem volt olyan kérdés, hogy beszél-e a nyelvet. Csak azt lehetett jelölni, hogy jól vagy nem jól (alapfok) beszél az egyes nyelveket. Aki nem jelölte egyiket sem, azokat tekintettem a nyelvet nem beszélő fiataloknak. Ugyanakkor elképzelhető, hogy az adatfelvétel eltéréséből (is) adódik, hogy ilyen jelentős volt a növekedés 2001 és 2016 között minden régióban.

A külföldi fiatalok esetében, ahogy azt feltételeztük is, jelentősen alacsonyabb az anyanyelvén kívül más nyelvet nem beszélők aránya mint Magyarországon. 2016-ban a szlovákiai mintában voltak a legtöbben (13 százalék), de még így is csak fele annyian, mint a magyarországiakban. 2020-ban a szlovákiai magyar fiataloknak csupán 3 százaléka kerül ebbe a kategóriába. 2016 és 2020 között az erdélyi és vajdasági magyar fiatalok körében az eleve alacsony arány, még tovább csökkent. Érdekes azonban Kárpátalja esete, ahol 3 százalékot növelt a zéró idegennyelv-tudásúak aránya. Az összevonással egyúttal az is kiderült, hogy milyen arányban vannak a fiatalok között az egy, két, három, illetve négy vagy több nyelvet egyszerre beszélők. Az alábbiakban (3-5. ábra) ezeket az adatokat ábrázoltam.

3. ábra. Az anyanyelven kívül beszélt nyelvek száma a Mozaik 2001 adatbázisa alapján (%)

Forrás: Saját szerkesztés

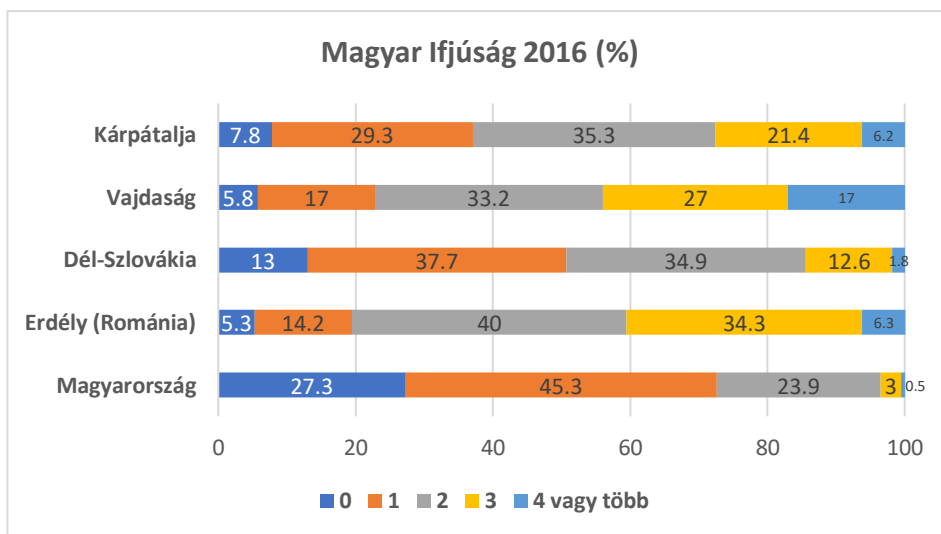
A Mozaik 2001 adatai alapján (az Ifjúság 2000 adatbázisból nem tudtam megfelelő adatokat nyerni) látható, hogy a legtöbben mindegyik régióban legalább két nyelvet beszélnek, ami abból is adódik, hogy az egyik a szomszédos országokban élők számára az államnyelv, a másik pedig egy klasszikus értelemben

vett idegen nyelv. Érdekes észre venni, hogy a Vajdaságban és Kárpátalján szinte 30 százalék azok aránya is, akik három nyelvet beszélnek az anyanyelvükön kívül. Szintén magas, 10 százalék körüli, a Vajdaságban pedig 15 százalék, a négy, vagy annál több nyelvet beszélők aránya.

A Magyar Ifjúság 2016-ban már Magyarország is szerepel, és itt válik nagyon szemléletesé a magyar fiatalok közötti nyelvtudásbeli különbség attól függően, hogy hol élnek. Amíg Magyarországon a többség a 0, 1 vagy 2 nyelv ismeretét tudhatja magáénak, addig a szomszédos országokban élő fiatalok esetében magas a három nyelvet beszélők aránya is, és nem ritka a 4 vagy több nyelv ismerete sem.

Az előző évekhez viszonyítva a határon túli mintában is több olyan fiatal jelent meg, aki az anyanyelvén kívül csak egy nyelvet beszél, kivéve Erdélyt, ahol a három idegennyelvet ismerők csoportja gyarapodott.

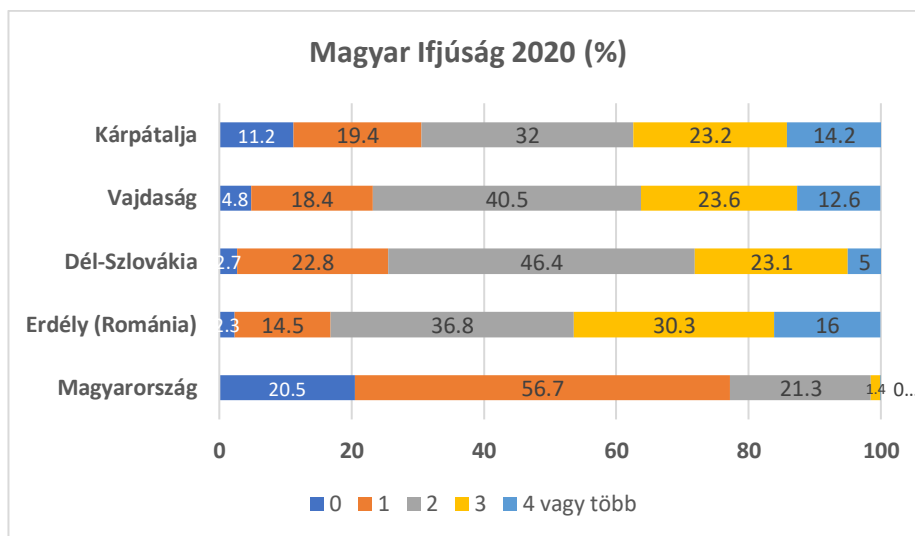
4. ábra. Az anyanyelven kívül beszélt nyelvek száma a Magyar Ifjúság 2016 adatbázisa alapján (%)

Forrás: Saját szerkesztés

2020-ra Magyarországon a fiatalok fele már egy idegennyelvet beszél, minden ötödik pedig kettőt. A külföldieknél a legstabilabb kategória a három nyelv, és tartja magát a négy nyelv is. Kárpátalján, Vajdaságban és Erdélyben pedig a négy vagy több nyelv ismerete is egyre több, de legalábbis minden tizedik fiatalra jellemző.

5. ábra. Az anyanyelven kívül beszélt nyelvek száma a Magyar Ifjúság 2020 adatbázisa alapján (%)

Forrás: Saját szerkesztés

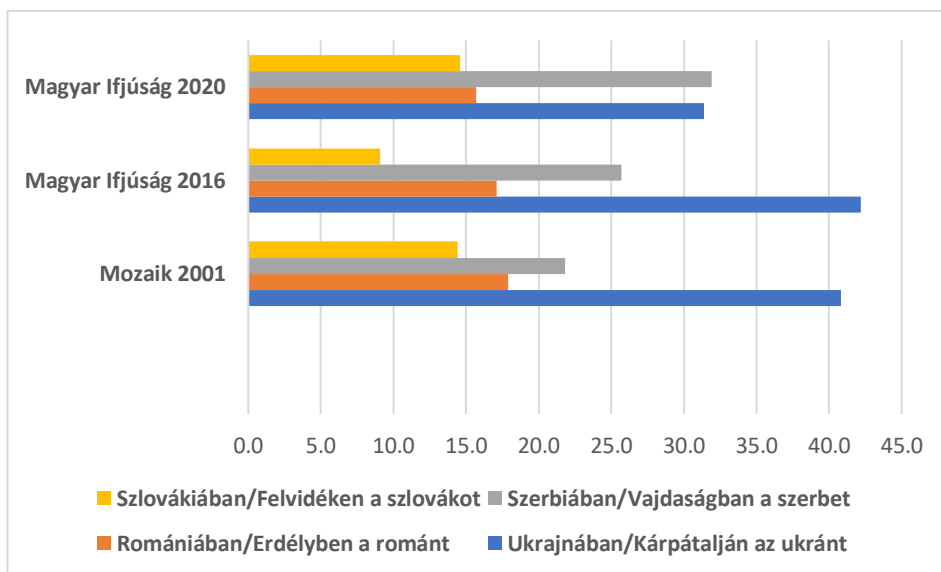
4. A határon túli fiatalok államnyelvtudása

Bár a fentiek azt igazolták vissza, hogy a külföldi magyar fiatalok többnyelvűek és viszonylag alacsony körökben az anyanyelven kívül más nyelvet nem beszélők aránya, az államnyelvismeret hiányosságáról gyakran szó esik, ezért érdemes megvizsgálnunk ennek belső vetületeit, a nyelvtudás szintjeit is.

Az államnyelv-ismeret terén két kategóriát különböztetünk meg az összehasonlítás érdekében: az alapfokú nyelvtudást és az alapfoknál magasabb nyelvtudást (lásd részletesen a 2. alpontban). A nyelvtudási szintek nagyban meghatározzák, hogy mit tud kezdeni vele a fiatal: elegendő-e ahhoz, hogy ezen a nyelven ismereteket sajátítson el, munkát végezzen, társas kapcsolatokat alakítson ki?

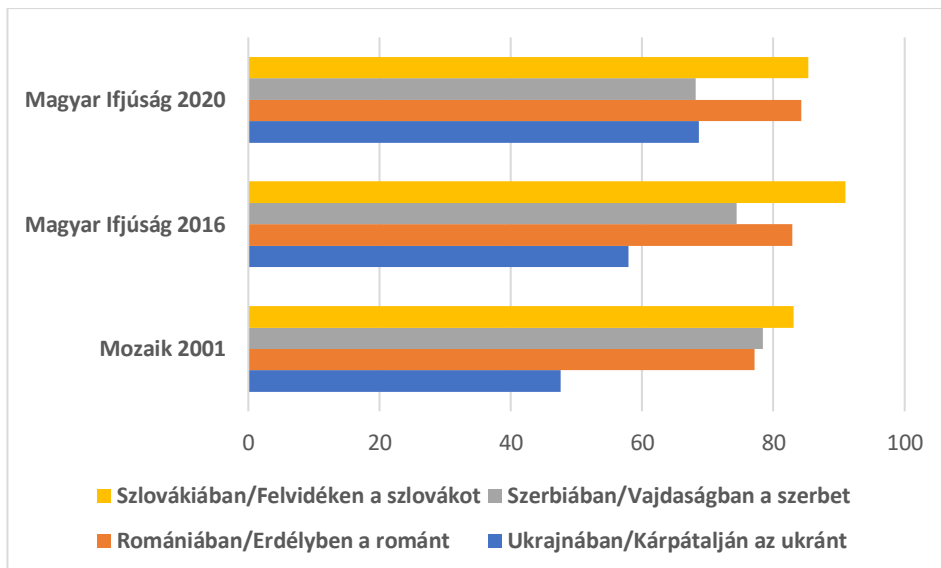
Először az alapfokon beszélők arányát láthatjuk három időpontban és négy régióban (6. ábra). Jól kivehető, hogy leginkább a kárpátaljai magyar fiatalok jeleskednek ebben a kategóriában, akik kicsi növekedés után, 2020-ban majdnem 10 százalékkal csökkent az arányuk (ami jó hír, mert a magasabb nyelvtudási szint mértéke ennyivel nőtt). Valamivel kisebb értékekkel, de növekvő tendenciát ír le a vajdasági magyar eredmények sora ebben a kérdésben. Erdélyben 18-ról 16 százalékra csökkent az alapfokon társalgók aránya, míg a felvidéken 2016-ban jelentősen csökkent, majd újra növekedett, a 2001-es eredmény fölé.

6. ábra. Alapfokon beszélők aránya az összes államnyelvi beszélő körében három adatfelvételi időpontban (%)

Forrás: Saját szerkesztés

7. ábra. Az alapfoknál magasabb szinten beszélők aránya az összes államnyelvi beszélő között három adatfelvételi időpontban (%)

Forrás: Saját szerkesztés

A 7. ábrán található az alapfokú kompetenciáktól magasabb szinten kommunikáló, magukat szabadon kifejezni tudó (közép-, felsőfokon társalgó és anyanyelvi szinten beszélő - a Mozaik 2001-ben a „jól beszél”, a másik két vizsgálatban a közép, felsőfok és anyanyelvi szint egybevonásával keletkezett értékek) fiatalok aránya és ennek az értéknek a változása. Szinte inverz képe az előző diagramnak, vagyis az ott tapasztalható csökkenések itt növekedést produkáltak, a növekedések, pedig csökkenést.

Időben összehasonlítva, a jól beszélők aránya mindenhol növekedett, kivéve Vajdaságban, ahol fordított folyamatok zajlottak. Kiugró eset mindhárom adatfelvételi időpontban Kárpátalja, ahol az ukránul jól beszélők aránya 50% alatt volt 2016-ig, majd mintegy 20 százalékkal növekedett 2020-ra.

2020-ban közel azonos volt az államnyelvet legalább középfokon, vagy afelett beszélők aránya Vajdaságban és Kárpátalján, de míg a kárpátaljai magyar fiataloknál egy fokozatos növekedés vezetett el idáig, a Vajdaságiak esetében egy fokozatos csökkenés.

5. Idegennyelv-tudás

Arról, hogy összesen hány nyelvet beszélnek a fiatalok az anyanyelvükön kívül, az első fejezetben írtam részletesen. Ebben a fejezetben pedig konkretizálni fogjuk, hogy pontosan milyen nyelvek vannak jelen a magyar fiatalok nyelvi repertoárjában és ezek hogyan változtak az idők során. Az államnyelveket itt nem veszem figyelembe.

3. táblázat. Az idegen nyelvek népszerűségének alakulása régióként az adott időpontokban (beszélők aránya az egyes almintákban, %)

2000/2001* „a jól beszél” és „nem jól beszél kategória” együtt	Legnépszerűbb idegen nyelv	Második idegennyelv	Harmadik idegen nyelv
Magyarországon	Angol 31%	Német 27,4%	Francia 4,1%
Romániában/Erdélyben	Angol 54,9%	Német 26,4 %	Francia 18,1%
Szlovákiában/Felvidéken	Német 42,8%	Angol 42,2%	Egyéb 15 %
Szerbiában/Vajdaságban	Angol 66%	Német 48,5%	Horvát 23,5%
Ukrajnában/Kárpátalján	Orosz 77,9%	Angol 30,7 %	Német 22,6%
2016 „milyen idegen nyelvet beszél?”	Legnépszerűbb	Második	Harmadik
Magyarországon	Angol 60,6%	Német 31 %	Francia 3,5%
Romániában/Erdélyben	Angol, 80,2%	Német, 40,6%	Francia 7,8%
Szlovákiában/Felvidéken	Angol, 50,5%	Német 19,9 %	Francia 2%
Szerbiában/Vajdaságban	Angol, 74,2%	Német, 38,4%	Horvát 22,2%
Ukrajnában/Kárpátalján	Angol 52,8%	Orosz, 29%	Német 15,2%

2020 „milyen idegen nyelvet beszél?”	Legnépszerűbb	Második	Harmadik
Magyarországon	Angol 67,2%	Német 26,8 %	Francia 2,7%
Romániában/Erdélyben	Angol 82,1%	Német 39%	Francia 4,5%
Szlovákiában/Felvidéken	Angol 73,4%	Német 31,2%	Spanyol 3,5%
Szerbiában/Vajdaságban	Angol 80,8%	Német 35,9%	Horvát 6,2%
Ukrajnában/Kárpátalján	Angol 60,4%	Orosz 35,8%	Német 12,4%

Forrás: Saját szerkesztés

A 3. táblázatban összefoglalva látható, hogy az egyes régiókban melyik nyelvet beszélik a legtöbben (legnépszerűbb), melyiket beszélik legtöbben a második és a harmadik helyen. A nyelvek megnevezése mögött a nyelvet beszélő fiatalok aránya is látható. Ez utóbbi kapcsán érdekes, hogy a második nyelv után nagy bezuhanás tapasztalható, a többi nyelv pedig még ennél is sokkal kisebb arányban volt jellemző a fiatalokra.

Az adatokat talán a régiók szerint érdemes a leginkább elemezni.

Magyarországon az angol, német, francia idegennyelvi sorrend az idők során nem változott, bár 2000-ben még az orosz nyelv is ott volt a francia mellett, szinte holtversenyben (az orosz nyelv 3,9 százalékkal épp csak lemarad a harmadik helyről, kerekítés esetén holtverseny alakul ki). Az idő előrehaladtával, abból, hogy a magyar fiatalok egyre inkább elkezdtek nyelveket elsajátítani, egyedül az angol nyelv profitált: 31 százalékról, 61-re, majd 67-re növekedett a beszélők aránya.

Erdélyben nagyon hasonló a helyzet a magyarországihoz, annyi kitételrel, hogy a német kicsit erősebben tartja magát az angollal szemben, ami az összes régió közül, itt a leginkább domináns, hiszen a fiatalok 82 százaléka beszéli azt. Erdély esetében a 2001-es adatbázisban két almintát Belső-Erdélyt és Székelyföldet összevontan kezeltük, ugyanakkor a belső-erdélyi nyelvtudás több mint duplája volt a székelyföldinek.

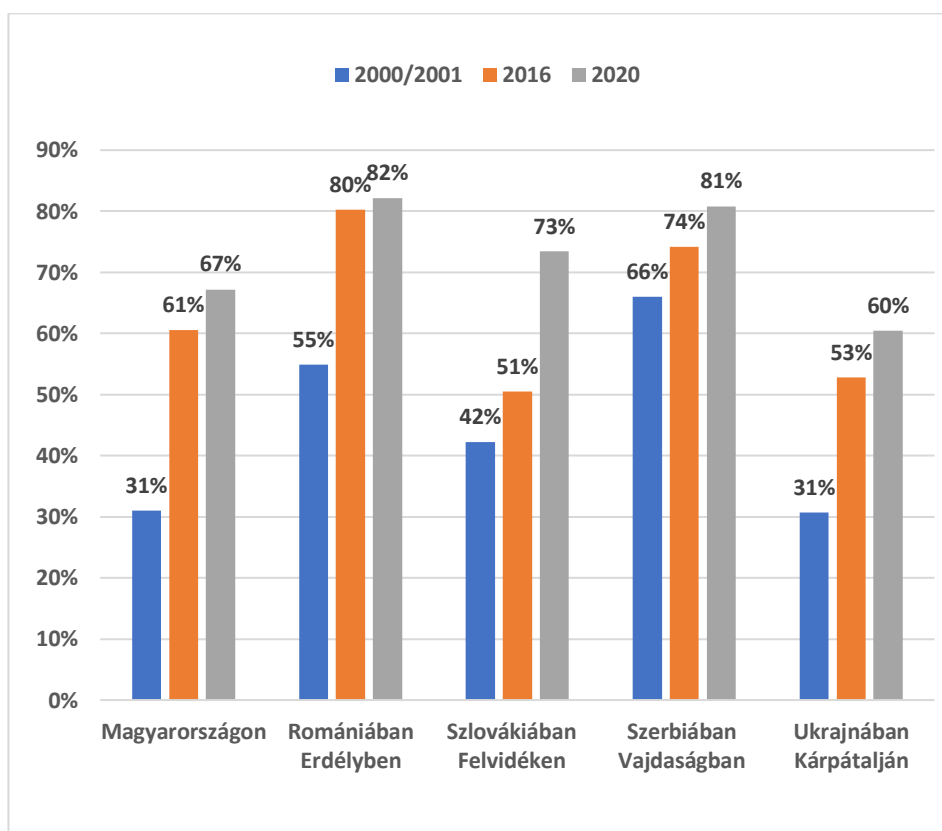
Szlovákiában szintén az angol és a német nyelv jelenik meg az első két helyen, kezdetben fej-fej mellett, majd az angol szinte duplájára növeli népszerűségét. A harmadik helyen kezdetben feltételezhetően a cseh nyelvtudás szerepelt, majd a francia és a spanyol jelenik meg. 2001-ben nem volt külön adat az egyéb nyelvekre, de a cseh nyelv nem szerepelt a választható opciók között, emiatt a feltételezés. Illetve csak Szlovákiában volt kiugróan magas ez a kategória.

Szerbia és Ukrajna esetében szintén hasonlóságokat fedezhetünk fel. Az angol és a német párharca mellett, egyik régióban a horvát, a másikban pedig az orosz nyelv – mint az államnyelv mellett, második környezeti nyelvek –

relevanciája magas, bár egyre csökkenő. Vajdaságban 2001-ben több az alapfokú német beszélő, horvátul kevesebben, de jobban beszélnek, miután az elemzésben figyelembe vettük az alapfokon beszélőket is, így csúszott a horvát nyelv a harmadik helyre. Az orosz nyelv az egyetlen olyan regionális nyelv, ami bár az angol nyelvvel nem bírt el, de a németet meg tudta előzni Kárpátalján még 2020-ban is.

Végül, mivel az utolsó két időpontban minden régióban az angol nyelvet beszélte a legtöbb fiatal, érdemesnek találtam ennek a nyelvnek az expanzióját külön is ábrázolni (8. ábra).

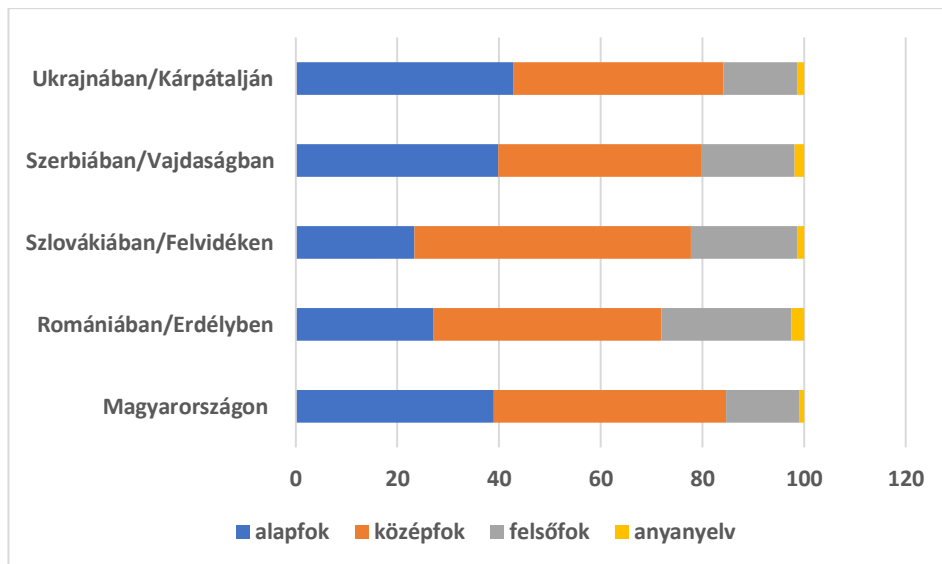
8. ábra. Az angol nyelv térnyerése 2000-2020 között (%)

Forrás: Saját szerkesztés

Látható, hogy a népszerűség fokozatosan nőtt, Erdélyben és Vajdaságban érte el a legmagasabb (81, 82 százalékos) értékeket. Szlovákiában 72 százalék az angolul beszélő fiatalok aránya, Magyarországon 67 és Kárpátalján pedig 60 százalék.

9. ábra. Nyelvtudási szintek az angolt illetően 2020-ban (%)

Forrás: Saját szerkesztés

A nyelvtudási szinteket illetően átlagosan a fiatalok 80% alap vagy középfokon beszéli ezt a nyelvet 2020-ban.

6. Összefoglalás

A tanulmányban három fő témát vizsgáltam, három adatfelvételi időpontban, öt olyan régióban, ahol magyar fiatalok élnek. Összességében a három adatfelvételi időpontot összevonva, több mint 28000 magyar fiatal kérdőíves adatbázisán alapul az elemzés.

Az első téma, a „zéró idegennyelv-tudású” fiatalok arányának feltérképezése volt. Itt arra jutottam, hogy azok akik az anyanyelvükön kívül más nyelven nem beszélnek, az idő előrehaladtával egyre kevesebben vannak. Vagyis beérnek azok a programok, amelyek az idegennyelv-tudás, a külhoni fiatalok esetében az államnyelvtudás elsajátítását propagálják és támogatják. Bár továbbra is a magyarországi fiatalok rendelkeznek a legrosszabb mutatókkal, akik közül minden ötödik még 2020-ban sem beszél más nyelvet az anyanyelvén kívül, jelentős javulás ment végbe a körükben 2000 óta, amikor a fiatalok fele nem beszélt semmilyen idegen nyelvet. A szomszédos országokban élő fiatalok körében alacsonyabb a nyelveket nem beszélők aránya, 2020-ban (Kárpátalja kivételével, ahol 12%) a fiatalok kevesebb mint 5%-a tartozik már csak ebbe a csoportba.

A második téma, a Magyarországgal szomszédos országokban élő fiatalok államnyelv tudásának feltérképezése volt. Ennek kapcsán megállapítást nyert, hogy a fiatalok többsége alapfoknál jobban beszéli az államnyelvet. A legjobban Erdélyben és Szlovákiában beszélik az adott ország nyelvét, ezt követi Vajdaság, majd Kárpátalja. Ez utóbbi két régióban 2020-ban közel azonos volt az államnyelvet legalább középfokon, vagy afelett beszélők aránya, de míg a kárpátaljai magyar fiataloknál egy fokozatos növekedés vezetett el idáig, a Vajdaságiak esetében egy fokozatos csökkenés.

A harmadik téma az idegennyelv-tudás. A magyarországiak többsége 1 vagy 2 idegennyelvet ismer, a külföldiek körében a három idegen nyelv ismerete átlagosnak számít, a négy vagy több nyelv pedig szintén nem megy ritkaságszámba. A legtöbb fiatal az angol nyelvet beszéli, ennek a nyelvek az expanzióját figyelhetjük meg az eltelt 20 évben. A nyelvtudási szinteket illetően átlagosan a fiatalok 80%-a alap vagy középfokon beszéli ezt a nyelvet 2020-ban. Az angolt követi, de egyre inkább visszaszorulóban van, a német és a francia. Ugyanakkor vannak regionális sajátosságok, mint például Kárpátalján az orosz nyelvismeret erős jelenléte még a 2020-as adatfelvételkor is, valamint Szerbiában a horvát nyelvtudás. Érdekes módon Szlovákiában a cseh nyelv csak a 2001-es adatfelvételkor jelent meg, ott is csak feltételezzük, hogy a sokak által jelölt egyéb nyelv erre utalhatott.

Összegzésképpen elmondható, hogy a Kárpát-medence magyar fiataljai az elmúlt két évtizedben sikeresen felzárkóztak a nyelvtudást illetően. Az államnyelv és az angol nyelv legalább középfokú ismerete a fiatalok nagy részére jellemző.

Irodalom

1. Beregszászi Anikó, 2004. Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézőpontból. In: Huszti Ilona szerk. *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*. Ungvár: PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 10–20.
2. Csernicskó István, 2009. Tények, adatok a kárpátaljai magyarok nyelvtudásáról. *Együtt* 2009/3. szám, 70–77.
3. Ferenc Viktória, 2010. Kisebbségi magyar felsőoktatás a Kárpát-medencében: problémák tervezéshez. *Regio* 2010/3. szám, 59–89.
4. Kontra Miklós, 2005. Tannyelv, (felső)oktatás, nyelvpolitika. In: Kontra Miklós (szerk.): *Sült galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika*. Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó. 17–39.
5. Papp Z. Attila – Veres Valér szerk., 2007. Kárpát Panel 2007. *A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet.
6. URL1: *A magyar nyelv értelmező szótára*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/> (letöltés ideje: 2022. május. 20.)

7. URL2: *Közös Európai Referenciakeret*. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> (letöltés ideje: 2022. május. 20.)
8. URL3: *Eurostat adatbázis. Number of foreign languages known (self-reported) by age*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_AES_L22/default/table?lang=en&category=educ.educ_lang.educ_lang_oo.edat_aes_l2 (letöltés ideje: 2022. május. 20.)

References

1. Beregszászi Anikó, 2004. Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézőpontból. [On the problems and challenges of foreign language teaching from a sociolinguistic perspective] In: Huszti Ilona szerk. *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben [Foreign language teaching in a minority context]*. Ungvár: PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola, 10–20. (In Hungarian).
2. Csernicskó István, 2009. Tények, adatok a kárpátaljai magyarok nyelvtudásáról [Facts and figures on the language skills of Hungarians in Transcarpathia] *Együtt* 2009/3. szám, 70–77. (In Hungarian).
3. Ferenc Viktória, 2010. Kisebbségi magyar felsőoktatás a Kárpát-medencében: problémák tervezéshez [Minority Hungarian higher education in the Carpathian Basin: problems for planning]. *Regio* 2010/3, szám, 59–89. (In Hungarian).
4. Kontra Miklós, 2005. Tannyelv, (felső)oktatás, nyelvpolitika [Language, (higher) education, language policy] In: Kontra Miklós (szerk.): *Sült galamb? Magyar egyetemi tannyelvpolitika*. [Roast pigeon? Hungarian university language policy] Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó. 17–39. (In Hungarian).
5. Papp Z. Attila – Veres Valér szerk., 2007. Kárpát Panel 2007. *A Kárpát-medencei magyarok társadalmi helyzete és perspektívái*. [The social situation and perspectives of Hungarians in the Carpathian Basin] Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet. (In Hungarian).
6. URL1: *A magyar nyelv értelmező szótára*. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/> (letöltés ideje: 2022. május. 20.) (In Hungarian).
7. URL2: *Közös Európai Referenciakeret*. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> (letöltés ideje: 2022. május. 20.) (In Hungarian).
8. URL3: *Eurostat adatbázis. Number of foreign languages known (self-reported) by age*. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/EDAT_AES_L22/default/table?lang=en&category=educ.educ_lang.educ_lang_oo.edat_aes_l2 (letöltés ideje: 2022. május. 20.) (In English).

A nyelvtudás változása a Kárpát-medencei magyar fiatalok körében az ezredfordulótól napjainkig

Ferenc Viktória, PhD, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszék, docens, Nemzetpolitikai Kutatóintézet, kutató, fevikt@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5849-204X.

A tanulmány három nagymintás ifjúságkutatás adatbázisát elemzi a Kárpát-medencei magyar fiatalok (15-29 évesek) nyelvtudását és főleg annak változását illetően. Mintegy 28 000 adatközlő válasza alapján három fő kutatási kérdésre keresem a választ: mekkora a csak anyanyelvükön beszélők aránya a magyar fiatalok között, milyen szinten beszélnek annak az országnak az államnyelvét, amelyben élnek és milyen szinten, mely idegen nyelveket sajátítottak el? Az eredményeket tekintve a magyarországi fiatalok közül minden ötödik még 2020-ban sem beszél más nyelvet az anyanyelvén kívül, Kárpátalján ez az arány 12%, a többi külhoni régióban 5% alatti. Az évek során jelentős pozitív változás figyelhető meg a többnyelvűség javára. Megállapítást nyert továbbá, hogy a külhoni fiatalok többsége alapfoknál jobban beszél annak az országnak az államnyelvét, ahol él. A legjobban Erdélyben és Szlovákiában beszélnek az adott ország nyelvét, ezt követi Vajdaság, majd Kárpátalja. A magyarországi fiatalok többsége egy-két idegennyelvet ismer, a külhoniak körében a három idegen nyelv ismerete átlagosnak számít, de négy vagy több nyelv tudása sem ritka. A legtöbb fiatal az angol nyelvet beszéli, ennek a nyelvek az expanzióját figyelhetjük meg az eltelt 20 évben.

Kulcsszavak: magyar ifjúság, ifjúságkutatás, zero nyelvtudás, többnyelvűség, idegennyelvtudás, államnyelv-tudás

Зміни мовних навичок серед молодих угорців Карпатського басейну від межі тисячоліття до наших днів

Вікторія Ференц, PhD, доцент кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, дослідниця Національного інституту стратегічних досліджень, Угорщина, fevikt@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5849-204X.

У дослідженні проаналізовано три масштабні бази даних досліджень щодо мовних навичок молодих угорців (15-29 років) Карпатського басейну та особливо стосовно їхніх змін. На основі відповідей близько 28 000 респондентів ми шукали відповіді на три основні запитання дослідження: яка частка угорської молоді розмовляє виключно рідною мовою? На якому рівні вони володіють державною мовою країни, в якій проживають? Якими іноземними мовами вони володіють, на якому рівні? Результати показали, що в Угорщині навіть у 2020 році кожен п'ятий молодий чоловік не розмовляє іншою мовою, окрім рідної, на Закарпатті ця частка становить 12%, а в інших закордонних регіонах – менше 5%. Виявлено, що з роками можна спостерігати значні позитивні зміни на

користь багатомовності. Виявлено, що більшість молодих людей у закордонних регіонах із угорськомовним населенням володіють державною мовою країни, де вони проживають, краще базового рівня. Мовою відповідної країни найкраще розмовляють у Трансільванії та Словаччині, за ними слідує Воеводина та Закарпаття. Більшість молодих людей в Угорщині знають одну або дві іноземні мови, серед закордонних угорців знання трьох іноземних мов вважають середнім показником, але знання чотирьох і більше мов також не є рідкістю. Більшість молодих людей розмовляє англійською мовою, і ми можемо спостерігати експансію цієї мови за останні 20 років.

Ключові слова: угорська молодь, дослідження молоді, нульові мовні навички, багатомовність, знання іноземних мов, знання державної мови

Changes in the language knowledge of the Hungarian youth in the Carpathian Basin from the turn of the millennium to the present

Viktória Ferenc, PhD, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, lecturer, Research Institute for National Policy, researcher fevikt@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5849-204X.

The study analyzes three large-sample youth survey databases on the language skills of young Hungarians (aged 15–29) in the Carpathian Basin, and especially on their changes. Based on the answers of about 28 000 respondents, I am looking for answers to three main research questions: what is the proportion of Hungarian young people who speak only their mother tongue, what is their level of proficiency in the official language of the country in which they live, and at what level, which foreign languages have they acquired? In terms of the results, one in five young people in Hungary will still not speak a language other than their mother tongue in 2020, while in Transcarpathia the proportion is 12% and in the other regions of the former Yugoslavia it is below 5%. Over the years, there has been a significant positive change in favor of multilingualism. It has also been found that the majority of young people from abroad speak the national language of the country where they live better than the basic level. Transylvania and Slovakia are the countries where they speak the language the best, followed by Vojvodina, and then Transcarpathia. The majority of young people in Hungary know one or two foreign languages, while among young people from abroad, knowledge of three foreign languages is average, but knowledge of four or more is not uncommon. Most young people speak English, a language that has seen an expansion in the past twenty years.

Keywords: *Hungarian youth, youth research, zero language knowledge, multilingualism, foreign language knowledge, state language knowledge*